

DOI: 10.36719/2663-4619/63/113-115

Səbinə Eldəniz qızı Şirinova
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
sabinashrinova@mail.ru

SOSIAL TƏMİNAT HÜQUQU ÜZRƏ SOSIAL MÜAVİNƏTLƏRƏ DAİR QANUNVERİCİLİYİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ PRESPEKTİVLƏRİ

Açar sözlər: sosial təminat, vətəndaşların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi, sosial müavinətlər, sosial müavinətlərin inkişaf dinamikası, sosial müavinətlər üzrə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi perspektivləri

The improvement of social allowance perspectives on social security law

Summary

This article accounts for the identification of perspectives of the enhancement of the social law regarding the social assistance payments. Enhancing citizens' social welfare, creating the environment for the fulfillment of their material and spiritual needs and solving the issues related to the social security are the priorities of the social policy of the Republic of Azerbaijan. Over the recent years the successful uptrend of development has been maintained in all directions, the application of all social programmes, enhancement of citizens' social security, involving socially sensitive groups of citizens in the social care of the government, the security of their labor rights, the arrangement of active employment events and dedicated acts in other fields, pension and social distribution, the reforms regarding the enhancement of medical-social examination systems have been proceeded successfully. In this regard, we consider that some changes to the legislative statements regarding the social assistance payments should be done. As social assistance payments have a dynamic nature, regular enhancements on the legislative statements should be done.

Key words: social services, enforcement of citizen's social welfare, social assistance payments, the perspectives of enhancing the law regarding social assistance payments

Giriş

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 38-ci maddəsinə əsasən, hər kəsin sosial təminat hüququ vardır. (1, s. 8)

Sosial təminat hüququ onu ifadə edir ki, özünü saxlamaq qabiliyyətindən məhrum olmuş, yaxud başqalarına nisbətən cəmiyyətdə daha çox sosial müdafiəyə ehtiyacı olan şəxsin öz yaşayışını təmin etmək üçün dövlətdən müəyyən məbləğ əldə etmək haqqı vardır. Bu zaman fərdə əvəzsiz olaraq müəyyən məbləgdə pul vəsaiti və digər güzəştlər edilir. (8, s.5)

Azərbaycan Respublikasında vətəndaşların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi, onların maddi və mənəvi tələbatlarının ödənilməsi üçün zəruri şəraitin yaradılması, sosial məsələlərinin həlli sosial siyasətin prioritetlərindəndir.

Ötən illər ərzində Azərbaycanda bütün istiqamətlər üzrə uğurlu inkişaf dinamikası qorunub saxlanılmış, bütün sosial proqramların icrası, əhəlinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi, sosial cəhətdən həssas əhali qruplarının dövlət qayğısı ilə əhatə olunması, əmək hüquqlarının müdafiəsi, aktiv məşğulluq tədbirlərinin təşkili və digər sahələrdə məqsədyönlü işlər, pensiya və sosial-təminat, tibbi-sosial ekspertiza sistemlərinin təkmilləşdirilməsi yönündə islahat tədbirləri uğurla davam etdirilmişdir.

Sosial təminatın əsas növlərindən biri də sosial müavinətlərdir.

Sosial müavinətlərin tarixinə salsaq görərik ki, sosial təminatın bu növü hələ XX əsrin 20-ci illərinin II yarısından başlayaraq maddəli işçilərə verilən sosial sığorta ödənişlərinin tərkib hissələrindən biri kimi meydana gəlmişdir. Buna baxmayaraq cəmiyyətdə yeni sosial-iqtisadi münasibətlərin yaranması sosial müavinətlərin yeni növlərinin meydana gəlməsi ilə nəticələndi (5, s. 464).

Sosial müavinətlər haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasından, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdən, "Sosial müavinətlər haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunundan və Azərbaycan Respublikasının digər qanunvericilik aktlarından ibarətdir.

Sosial müavinətlərə dair qanunvericilik aktlarının ikinci qrupunu beynəlxalq hüquqi aktlar, yaxud Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr təşkil edir. Qeyd etmək lazımdır ki, ölkəmiz dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra bir çox beynəlxalq təşkilatların (Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, Beynəlxalq Əmək Təşkilatının, Avropa Şurasının və s.) bərabər hüquqlu üzvü olmuşdur.

Müavinət təminatına dair həmin təşkilatların Azərbaycan Respublikası tərəfindən ratifikasiya edilmiş normativ aktları (konvensiyalar, tövsiyələr və s.) da sosial müavinətlər institutunun mənbələrinə daxil edilir (məsələn, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının “Uşaq hüquqları haqqında” Konvensiyası, Beynəlxalq Əmək Təşkilatının “Əlillərin peşə reabilitasiyası və məşğulluğu haqqında” Konvensiyası, “Analığın mühafizəsi haqqında” Konvensiyası və s.).

Azərbaycan Respublikası dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra müavinət təminatına dair çoxsaylı normativ hüquqi aktlar qəbul olunmuş, onun bir çox yeni növləri müəyyən edilmişdir. Lakin 01 yanvar 2006-cı ilə qədər ölkəmizdə sosial müavinətlərlə bağlı münasibətlər müxtəlif qanunvericilik aktları ilə tənzimlənmiş, bu sahədə vahid normativ akt mövcud olmamışdır. Sosial təminat sisteminin təkmilləşdirilməsi məqsədilə 07 fevral 2006-cı ildə “Əmək pensiyaları haqqında” və “Sosial müavinətlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunları qəbul olunmuşdur. Beləliklə, 01 yanvar 2006-cı ildən etibarən ölkəmizdə sosial müavinətlərin təyin olunması və verilməsinin hüquqi əsasları, eləcə də bu sahədə yaranan digər münasibətlər “Sosial müavinətlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu ilə tənzimlənir.

Sosial təminat hüququ üzrə sosial müavinətlərə dair qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi perspektivləri müəyyən edilməlidir. Bununla bağlı olaraq sosial müavinətlərə dair qanunvericilik aktlarında bəzi zəruri düzəlişlər edilməlidir.

Belə ki, «Sosial müavinətlər haqqında» Qanunda ilk dəfə olaraq sosial müavinətə leqal anlayış verilmişdir. Həmin qanunun 1-ci maddəsinə görə, sosial müavinətlər dedikdə qanunla müəyyən edilmiş qaydada ayrı-ayrı kateqoriya şəxslərə sosial yardım göstərilməsi məqsədilə aylıq və ya birdəfəlik ödənilən pul vəsaiti başa düşülür. (2, s.1) Lakin M.N.Əliyevin qeyd etdiyi kimi, qanunvericilik sosial təminatın bu növünün təqdim edilməsi məqsədini sosial sığorta ilə əlaqələndirməmiş və onun əsas məqsədini göstərə bilməmişdir. Fikrimizcə, M.N.Əliyevin həmin mülahizələrdən çıxış edərək sosial müavinətlərə verdiyi anlayışı düzgün hesab etmək olar və sosial müavinətlərə belə bir təkmilləşmiş anlayış vermək olar: “sosial təminat sistemi üzrə sosial müavinətlər dedikdə qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada tam və ya qismən itirilmiş əmək haqqını və ya gəlirləri kompensasiya etmək, həm də əlavə maddi yardım göstərmək məqsədilə müəyyən kateqoriya şəxslərə aylıq, dövrü və birdəfəlik təyin olunan pul ödənişləri başa düşülür (6, s. 96-101).

“Sosial sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunun 6-cı maddəsinə əsasən, əmək qabiliyyətinin müvəqqəti itirilməsinə görə müavinət və hamiləliyə və doğuma görə müavinət almaq hüququ ən azı 6 ay sosial sığorta stajı olan şəxslərə şamil edilir. (3, s. 5)

“Məcburi dövlət sosial sığortası üzrə ödəmələrin və əmək qabiliyyətini müvəqqəti itirmiş işçilərə sığortaedənin vəsaiti hesabına ödənilən müavinətin hesablanması və ödənilməsi haqqında” Əsasnamənin 25-ci bəndinə əsasən, əmək qabiliyyətinin müvəqqəti itirilməsinə görə müavinət 6 ay sosial sığorta stajı olmayan şəxslərə şamil edilmir. (4, s. 10)

Hesab edirik ki, əmək qabiliyyətinin itirilməsinə eləcə də, hamiləliyə və doğuşa görə 6 ay staj qoyulması Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 38-ci maddəsinin 3-cü hissəsi ilə ziddiyyət təşkil edir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 38-ci maddəsinin 3-cü hissəsinə əsasən, hər kəs qanunla müəyyən edilmiş yaş həddinə çatdıqda, xəstəliyinə, əlilliyinə, ailə başçısını itirdiyinə, əmək qabiliyyətini itirdiyinə, işsizliyə görə və qanunla nəzərdə tutulmuş digər hallarda sosial təminat hüququna malikdir. Buna görə də hesab edirik ki, “Sosial sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunun 6-cı maddəsində, eləcə də, “Məcburi dövlət sosial sığortası üzrə ödəmələrin və əmək qabiliyyətini müvəqqəti itirmiş işçilərə sığortaedənin vəsaiti hesabına ödənilən müavinətin hesablanması və ödənilməsi haqqında” Əsasnamənin zəruri bəndlərində əsaslı dəyişikliklər edilməlidir.

Məcburi dövlət sosial sığortasına cəlb edilməyən qadınlara hamiləliyə və doğuma görə, eləcə də uşağa qulluğa görə müavinətin verilməməsi. Uşaqların yaşamaq və sağlamlıq hüquqlarının daha etibarlı müdafiəsi baxımından məcburi dövlət sosial sığortasına cəlb edilməyən qadınlara da hamiləliyə və doğuma görə, eləcə də uşağa qulluğa görə müavinətin müəyyən edilməsi bağlı sosial müavinətlərə dair qanunvericiliyə dəyişikliyin edilməsi məqsədəuyğun olardı.

Belə ki, bir yaş yarımadaq uşağa qulluğa görə - 44 manat, uşağın bir yaş yarımadaq qulluğa görə isə - 28 manat məbləğində müəyyən edilmişdir. Lakin 2021-ci ildə respublikamızda uşaqların yaşayış minimumu 175 manat həddində müəyyən edilmişdir. Bu da kifayət qədər fərqin və ziddiyyətin olduğunu göstərir. Bu məbləğin yaşayış minimumu həddinə çatdırılması məqsədəuyğun olar. Bu müqayisəni bir yaşındaq uşağı olan aztəminatlı ailələrə verilən və uşağın anadan olmasına görə birdəfəlik müavinətlər üzrə də aparmaq olar.

“Sosial müavinətlər haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşındaq uşaqlara münasibətdə müəyyən edilmiş müavinətin təyinat məqsədi onların sağlamlıq imkanlarının məhdudluğunun yaratdığı çətinliklərin həllinə dəstək verilməsi üçün maddi təminatdır. Ailə

başçısının vəfatı ailə üçün əlavə maddi çətinliklər yaşatdığı üçün "Sosial müavinətlər haqqında" Azərbaycan Respublikasının 2019-cu il 29 noyabr tarixli 1703-VQD nömrəli Qanunu ilə sözügedən qanuna edilmiş dəyişikliklə onların həmin müavinəti ailə başçısını itirməyə görə müavinətlə yanaşı almaq hüququ müəyyən edildi. Lakin ailə başçısının kifayət qədər sosial sığorta stajı olması səbəbindən ailənin əmək pensiyası hüququ yarandığı halda sağlamlıq imkanlarının məhdudluğu səbəbindən təyin edilmiş müavinətin ödənilməsi dayandırılır. Bu da həmin kateqoriya şəxslərin, ümumilikdə ailənin maddi təminatının aşağı düşməsinə və haqlı narazılıqlarına səbəb olur. Məsələn, şəxsin ailə başçısını itirməyə görə pensiya hüququ yaranmırsa, o, həm 150 manat məbləğində sağlamlıq imkanlarının məhdudluğuna görə, 80 manat da ailə başçısını itirməyə görə olmaqla, ümumilikdə 230 manat müavinət alır. Lakin pensiya hüququ yarandığı halda, məsələn, 200 manat pensiya təyin edilir və sağlamlıq imkanlarının məhdudluğuna görə təyin edilmiş müavinətin ödənişi dayanır. Bu hal, ailədə 2 və daha artıq şəxsin ailə başçısını itirməyə görə pensiya hüququnun yaranması halında sağlamlıq imkanları məhdud şəxsə təyin ediləcək sosial ödənişin (pensiyanın) kifayət qədər aşağı məbləğdə müəyyən edilməsinə səbəb olacaqdır. Sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək uşağa müavinət digər sosial ödənişlərdən asılı olmayaraq təyin edilməli, bununla əlaqədar qanunda zəruri dəyişikliklər həyata keçirilməlidir.

Nəticə

Beləliklə, bu nəticəyə gələ bilirik ki, "Sosial müavinətlər haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasından, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdən, bu Qanundan və Azərbaycan Respublikasının digər qanunvericilik aktlarından ibarətdir. 2006-cı ilə qədər respublikamızda sosial müavinətlərlə bağlı vahid normativ akt mövcud olmamış, bu məsələ müxtəlif qanunvericilik aktları ilə tənzimlənmişdir. 7 fevral 2006-cı il tarixli "Sosial müavinətlər haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul olunduqdan sonra sosial müavinətlərin təyin edilməsi və verilməsinin hüquqi əsasları, eləcə də, bu sahədə yaranan digər münasibətlər adıçəkilən qanunla tənzimlənməyə başlamışdır. Azərbaycan Respublikası sosial müavinətlər sisteminin təkmilləşdirilməsi üzrə daim beynəlxalq təşkilatların aktlarını, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin (məsələn, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının "Uşaq hüquqları haqqında" Konvensiyası, Beynəlxalq Əmək Təşkilatının "Əlillərin peşə reabilitasiyası və məşğulluğu haqqında" Konvensiyası, "Analgın mühafizəsi haqqında" Konvensiyası və s.) müddəalarını rəhbər tutur, qanunvericilik bazasını onlara uyğunlaşdırmağa çalışır. Ölkəmizdə sosial müdafiə proqramları əhatəli və intensivdir, çünki Prezidentimiz cənab İlham Əliyevin nitqi ilə desək, "Azərbaycan Respublikasının siyasətinin mərkəzində Azərbaycan vətəndaşı dayanır".

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, 12 noyabr 1995-ci il, s.8
2. Sosial müavinətlər haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunu, Bakı şəhəri, 07 fevral 2006-cı il s.1
3. Sosial sığorta haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunu, Bakı şəhəri, 18 fevral 1997-ci il, s.4
4. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 15 sentyabr 1998-ci il tarixli 189 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş «Məcburi dövlət sosial sığorta ödəmələrinin və əmək qabiliyyətini müvəqqəti itirmiş işçilərə sığortaedənin vəsaiti hesabına ödənilən müavinətlərin hesablanması və ödənilməsi haqqında» Əsasnamə, Bakı şəhəri, 15 sentyabr 1998-ci il, s. 10
5. Əliyev M.N. Sosial təminat hüququ: Dərslük. Bakı: Adiloğlu, 2007, s.464
6. Əliyev M.N. Müavinətlərin anlayışı, təsnifatı və onun məbləğinin müəyyən edilməsi metodları / Keçid dövründə Azərbaycan Respublikasında dövlət və hüquq quruluşunun aktual problemləri. Elmi məqalələr məcmuəsi. 10-cu buraxılış. Bakı: Səda, 2004, s.96 -101
7. Əliyev M.N., Mürşüdoğlu R.I. «Sosial müavinətlər haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun elmi və praktiki kommentariyası. Bakı: İlay, 2008
8. Батыгин К.С., Гадаганов В.П. Пособие по социальному обеспечению. М.: Академия труда и социальных отношений, 1996, s.5

Rəyçi: prof. M.Əliyev

Göndərilib: 21.02.2021

Qəbul edilib: 24.02.2021